

Kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner

DATO:	2022-08-31
SIKKERHETSGRADERING:	UGRADERT
FORMÅL:	Faglig utredning for Kirkerådet
SKREVET AV:	Nils Terje Lunde
KOORDINERT MED:	Referansegruppens medlemmer

Innhold

1 Innledning	2
1.1 SAMMENDRAG	2
1.2 BAKGRUNN OG HENSIKT	2
1.3 STRATEGISKE UTFORDRINGER	2
1.3.1 Det samfunnsmessige felt	3
1.3.2 Det kirkelig institusjonelle felt	3
1.3.3 Det profesjonsfaglige feltet	3
1.4 DEFINISJONER OG AVGRENSNINGER	4
1.5 RAMMER FOR UTREDNINGSARBEIDET	5
1.6 PERSPEKTIVER FRA TIDLIGERE ARBEID	5
1.7 HISTORISK BAKGRUNN	6
1.8 OVERSIKT OVER ORGANISERING OG STILLINGER	7
2 Prinsipielt grunnlag	8
2.1 INNLEDNING	8
2.2 SAMFUNNSMESSIG LEGITIMITET	9
2.2.1 Det politiske elementet	9
2.2.2 Det juridiske elementet	9
2.2.3 Det kulturelle elementet	11
2.3 KIRKELIG LEGITIMITET	11
2.3.1 Kategorialtjeneste	12
2.3.2 Samfunnsansvar	13
2.3.3 Folkekirke i det åpne rom	14
2.4 OPPSUMMERING	15
3 Sentrale felt	15
3.1 INNLEDNING	15
3.2 TROS- OG LIVSSYNSMANGFOLD	15
3.3 PROFESJONSMESSIG SAMMENSETNING	17
3.4 ORGANISERING	18
3.5 TILSYN	19
3.6 FAGLIG UTVIKLING	20
3.7 PROFESJONSFAGLIG KOMPETANSEUTVIKLING MELLOM SAMFUNNSINSTITUSJON OG MENIGHET	22
3.8 OPPSUMMERING	22
4 Anbefalinger	23

1 Innledning

1.1 Sammendrag

De samfunnsmessige endringene innenfor tros- og livssynsfeltet, herunder de endrede relasjonene mellom staten og Den norske kirke, innebærer et behov for en helhetlig gjennomtenkning og vurdering av kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjonene. En slik vurdering har både samfunnsmessige, kirkeinstitusjonelle og profesjonsfaglige sider.

Med samfunnsinstitusjoner menes i denne utredningen helsesektoren, kriminalomsorgen, Forsvaret og universitets- og høgskolesektoren. Selv om statskirkeordningen er opphevet har kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene fortsatt en sterk samfunnsmessig legitimitet, både forankret politisk, juridisk og kulturelt. Fra et kirkelig perspektiv er legitimiteten både knyttet til kategorialtjeneste for kirkens medlemmer, til kirkens samfunnsmessige ansvar, så vel som til et strategisk og dynamisk folkekirkesperspektiv. Det samfunnsmessige og det kirkelige perspektivet kan forstås som tjenestens ytre og indre legitimitet. Begge deler er nødvendige.

Tros- og livssynsmangfoldet i samfunnet og i samfunnsinstitusjonene er et grunnleggende perspektiv for kirkelig tjeneste i disse institusjonene. Denne kirkelige tjenesten er en strategisk satsing for å realisere både idealet om et livssynsåpent samfunn, så vel som ivaretagelse av det enkelte menneskes tros- og livssynsmessige integritet.

Kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner ivaretas i dag i hovedsak gjennom prester. Spørsmålet om et bredere profesjonsmessig tilfang tematiseres i denne utredningen. Videre tematiseres organisering av tjenestene både i den enkelte sektor, så vel som i rammen av rettssubjektet Den norske kirke. Nært knyttet til organisering er tilsynsordninger, hvor behovet for koordinering over bispedømmegrensene løftes frem. Et annet sentralt spørsmål er behovet for faglig utvikling, både med henblikk på faglig innretning og kompetanse, så vel som hensiktsmessige rammer for fagutvikling. I denne sammenheng løftes behovet for sentrale fagutviklingsstrukturer frem. Endelig tematiseres også behovet for en mer integrert og systematisert kompetanseutveksling mellom tjenestene og menighetsstrukturen i Den norske kirke.

1.2 Bakgrunn og hensikt

Kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner har vært tematisert ved flere anledninger i Den norske kirke (heretter også kalt kirken) de senere årene. Spørsmålet er en del av den større debatten om kirkens plass og rolle i samfunnet. En slik debatt har som kontekst de store juridiske og samfunnsmessige endringer som har skjedd på tros- og livssynsfeltet siden 2008, da grunnlaget for opphevelse av statskirkeordningen ble lagt i Stortinget. Parallelt med de juridiske endringene er det blitt utarbeidet et grunnlag for offentlig tros- og livssynspolitik, gjennom NOU 2013: 1 *Det livssynsåpne samfunn* og siden gjennom stortingsmeldingen om offentlig tros- og livssynspolitik. I rammen av kirken er det samtidig utarbeidet en ny kirkeordning, en ny strategi og et pågående arbeid med kirkelig organisering. Disse endringene innebærer et behov for en strategisk tenkning om kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjonene. Denne faglige utredningen skal gi innspill til en slik strategisk tenkning og være et forarbeid til en kirkemøtesak om kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjoner.

1.3 Strategiske utfordringer

Spørsmålet om kirkens fremtidige tjeneste i samfunnsinstitusjoner tematiserer strategiske utfordringer på tre felt.

1.3.1 Det samfunnsmessige felt

Kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjoner har historisk sett en forankring i statskirkeordningen og det kristne enhetssamfunn. Kirken har historisk sett hatt en sentral plass i samfunnet, i særlig grad på det kulturelle og dannelsesmessige felt. Denne institusjonelle plassen er ikke lengre selvsagt. Sekularisering, pluralisering og profesjonalisering innebærer at kirkelig forankret kompetanse har en betydelig svakere samfunnsmessig legitimitet sett i et institusjonelt perspektiv enn tidligere. Kirkens institusjonsbaserte bidrag inn i høyt spesialiserte og profesjonelle samfunnsinstitusjoner fremstår ikke selvsagt. Et tradisjonsargument har i seg selv begrenset argumentasjonskraft og vil antas å svekkes ytterligere over tid som en konsekvens av at tradisjonene i samfunnet endrer seg. Samtidig er bildet ikke entydig. For det første er det et kontekstuell spenn i det norske samfunnet når det gjelder kirkens plass, ut fra geografi og demografi. For det andre har kirkelig personell ofte en stor troverdighet i møte med mennesker og deres kompetanse etterspørres, spesielt i møte med eksistensielle spørsmål og livshendelser. Kirken har en særlig kompetanse innenfor åndelig og eksistensiell omsorg og ritualisering av livs- og samfunnshendelser som vil være viktig å ivareta. Erkjennelse av den dynamiske karakter av samfunnsutviklingen og de utfordringer det innebærer for kirken, er av avgjørende betydning for å tenke strategisk om kirkens fremtidige tjeneste i samfunnsinstitusjoner, og enda viktige: å foreta de strategiske valg som sikrer en fortsatt legitimitet av denne tjenesten på sikt.

1.3.2 Det kirkelig institusjonelle felt

Kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjoner ble i begrenset grad tematisert i forbindelse med utskillelsen av Den norske kirke som et eget rettssubjekt utenfor staten. Det ble foretatt justeringer og tilpasninger innenfor den enkelte tjeneste, men ingen samlet gjennomgang og vurdering av tjenestene. Situasjonen er nå at noen av tjenestene er organisatorisk en del av det nye rettssubjektet, mens andre er videreført i staten eller som del av statlig foretak. I tillegg kommer tjenester organisert i kommunal eller privat regi. Den kirkelige organiseringsmyndigheten og organiseringsmulighetene er således ikke enhetlige. Dette utgjør en viktig ytre begrensning i rammene for strategiske valg på det organisatoriske felt. Vel så viktig er imidlertid at det hittil ikke er blitt gjort en samlet gjennomgang og vurdering der det finnes en kirkelig frihetsgrad. Det gjelder organisering av de tjenester hvor det foreligger en kirkelig organiseringskompetanse, samt i spørsmål som gjelder alle tjenestene og som er bredere enn spørsmålet om organisering: tilsyn, faglig utvikling og interaksjon med den kirkelige struktur og aktivitet for øvrig. I den pågående prosessen med kirkelig organisering er tjenesten i samfunnsinstitusjonene i liten grad blitt tematisert. Det fremstår som strategisk viktig at dette perspektivet ivaretas i denne prosessen.

1.3.3 Det profesjonsfaglige feltet

Kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner består i hovedsak av prester, men med et innslag av diakoner. Den profesjonsmessige sammensetningen er et resultat av historiske premisser. I lys av et større kirkelig profesjonsmangfold, vil det fra et strategisk perspektiv være nødvendig å tematisere den profesjonsmessige sammensetningen i kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjonene.

Spørsmålet kan imidlertid ikke reduseres til hvilke kirkelige profesjoner som skal bidra i denne tjenesten. Vel så viktig vil det være å belyse hva slags faglig kompetanse som fremstår nødvendig og hensiktsmessig for å utføre en slik tjeneste. Tjenesten i samfunnsinstitusjonene foregår i høyt spesialiserte og profesjonaliserte institusjoner som krever en grundig vurdering av kompetansebehovet. Tjenesten er en kirkelig tjeneste, men foregår samtidig på arenaer som i faglig forstand er annerledes enn menighetskonteksten. Tjenesten forutsetter at de

som tjenestegjør har faglig legitimitet. Denne faglige legitimitet kan ikke nødvendigvis baseres på de samme premisser som i menighetskonteksten. En refleksjon over premisser og kontekst blir derfor av avgjørende betydning for å foreta relevante strategiske valg. Til en slik refleksjon hører også vurdering av den faglige interaksjonen mellom kirkens virksomhet i menighetssektoren og i institusjonssektoren. Det kan foreligge en kompetansemessig overføringsverdi mellom de to sektorene. Dette feltet er i liten grad blitt tematisert tidligere. Det fremstår derfor som sentralt å ha belyse dette nærmere i denne utredningen.

1.4 Definisjoner og avgrensninger

Arbeidet er avgrenset til å omfatte *Den norske kirkes* tjeneste ved samfunnsinstitusjoner. Hvordan samfunnsinstitusjoner velger å organisere tros- og livssynstjeneste ved institusjonene generelt ligger i utgangspunktet utenfor utredningsarbeidet. Dette utgjør allikevel en del av konteksten for arbeidet og vil derfor måtte berøres i utredningen. På et generelt nivå dreier dette seg om rammene og strukturene for kirkens tjeneste ved institusjonene og på et spesifikk nivå dreier dette seg om rammene for tros- og livssynsmangfold.

Arbeidet er videre definert til å omfatte *kirkens tjeneste* ved samfunnsinstitusjoner. Dette utgjør en bredere definisjon enn det som omfattes av det tradisjonelle begrepet *kategorialpresttjeneste*. Kirkens tjeneste ved samfunnsinstitusjoner er bredere enn prestedtjenesten. I særlig grad tematiseres diakonttjenesten, men også andre deler av det kirkelige tjenestespekter er i funksjon ved samfunnsinstitusjoner.¹ Kirkelig tjeneste ved samfunnsinstitusjoner omfatter begrepsmessig mer enn tjeneste som utføres gjennom ansatte og lønnede medarbeidere. Det omfatter også frivillig kirkelig innsats. Det er viktig å understreke, spesielt i «Frivillighetens år». I mange institusjoner utgjør dette et viktig og sentralt kirkelig bidrag. Med utgangspunkt i de gitte rammer og spørsmål som skal belyses i denne utredningen, vil allikevel denne dimensjonen ved kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene ikke ble gjenstand for nærmere drøfting. Det er ut fra behovet for en funksjonell avgrensning i denne utredningen.

I denne utredningen brukes både begrepet «betjening» og begrepet «tjeneste». Begrepet «tjeneste» er bredere enn det som ligger i begrepet «betjening». Betjening vil lett kunne forstås som en ensidighet hvor det er en som betjener en annen, samt funksjonalistisk som knyttet til utførelse av bestemte funksjoner. Ut fra nettopp funksjonelle betraktninger kan det tidvis være relevant å bruke det, men det bør forstås innenfor rammen av det bredere tjenestebegrepet. Tjeneste er et relasjonelt og dynamisk begrep som er en sentral dimensjon ved kirkens sendelse og oppdrag.

Arbeidet er endelig avgrenset til å gjelde tjenesten ved *samfunnsinstitusjoner*. Begrepet samfunnsinstitusjoner er valgt for å betegne tjeneste ved institusjoner som har en fastsatt offentlig samfunnsmessig funksjon. Dette omfatter Kriminalomsorgen, Forsvaret, helseinstitusjoner og universitet/høgskoler. Kirkens kategorialtjeneste utenfor samfunnsinstitusjoner som eksempelvis Døvekirken eller Sjømannskirken, vil således falle utenfor drøftingen i denne utredningen.

---

¹ Eksempelvis er det faste deltidsstillinger som kontor og kirketjener ved Akershus slottskirke.

1.5 Rammer for utredningsarbeidet

Kirkerådets sekretariat engasjerte Nils Terje Lunde på deltidsbasis i perioden 1. april – 31. august 2022 til å forestå utredningsarbeidet.² Det ble fastsatt en frist for levering av utredning innen utgangen av august 2022. Sekretariatet fastsatte samtidig at det skulle etableres en referansegruppe for utredningsarbeidet.

Oppnevnt av sekretariatet:

Harald Kjær

Marit Bunkholt

Svein Valle

Pernille Astrup

Jan Kay Krystad³

Håvard Eikrem Dahl

Anna Dalaker

Gudmund Johnsen Wisløff

Torbjørn Askevold

Oppnevnt av arbeidstakerorganisasjonene:

Gjøa Kristine Aanderaa (Teologene)

Per Kristian Aschim (Presteforeningen)

Eiliv Erikstein (Diakonforbundet)

Referansegruppen har vært en arena for drøfting, samtidig som utreder har gjort den endelige vurdering om hva som skal stå i utredningen. Det har vært gjennomført to digitale møter og ett fysisk dagsmøte, samt en avsluttende skriftlig tilbakemeldingsrunde. Det har vært meget konstruktive diskusjoner i referansegruppen. Utreder vurderer det slik at den innsats og det engasjement som referansegruppens medlemmer har lagt for dagen, har vært av avgjørende betydning for utviklingen og ferdigstillingen av utredningen.

Sammensetningen av gruppen har vært viktig for å etablere et godt grunnlag for vurderingene og de anbefalingene som nå foreligger. Utredningen er blitt ferdigstilt innenfor de tidsmessige rammer som er gitt av Kirkerådets sekretariat. I tråd med dette leveres utredningen innen utgangen av august 2022.

1.6 Perspektiver fra tidligere arbeid

Ulike aspekter ved kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner har vært tematisert i Den norske kirkes organer ved ulike anledninger de senere år.⁴ Av dette arbeidet er det tre bidrag som

---

² Lunde er i hovedstilling som nestkommanderende i Forsvarets tro- og livssynskorps (FTLK).

Engasjementet for Kirkerådet ble etablert i dialog med og etter avtale med sjef FTLK. De vurderinger og anbefalinger som foreligger i denne utredningen er for ordens skyld ikke et uttrykk for FTLKs eller Forsvarets syn, men er gjort på selvstendig faglig grunnlag. Dette faglige grunnlaget vil selvsagt være preget av de erfaringer som er gjort i FTLK, spesielt knyttet til endringen fra en konfesjonell til en tros- og livssynsinkluderende institusjon. For fremstilling av denne prosessen og refleksjon om egen rolle og tilnærming i den endringsprosessen, se Nils Terje Lunde (2021). *Fra feltprestkorps til tros- og livssynskorps*, masteroppgave i praktisk teologi, Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet.

³ Krystad bad seg fritatt og har ikke deltatt i arbeidet.

⁴ Det mest omfattende arbeidet har vært knyttet til kirkens tjeneste i helsesektoren: KM 09/15 Kirke og helse, Sykehusprestetjenesten er også behandlet i to bispemøtesaker: BM 28/16 og 5/17.

skal løftes frem særskilt. Dette gjelder for det første *KM 09/15 Kirke og helse*. Selv om dette bidraget er knyttet til kirkelig tjeneste i helsesektoren inneholder det også en mer overordnet begrunnelse for å ha en tjeneste i samfunnsinstitusjonene. Begrunnelsen i *Kirke og helse* for en kirkelig tjeneste er ikke primært forankret i kirkens behov, men i samfunnets, og enda viktigere: i enkeltmenneskets åndelige behov. Samtidig pekes det også på at Den norske kirkes forankring i lovverk og som tradisjonsbærer er en del av grunnlovgivningen. Det er også verd å merke seg at mens andre kirkelige uttalelser er fokusert på prestedtjenesten som kirkens bidrag i institusjonene, nevnes der diakonen sammen med presten som en del av det kirkelige bidrag.

Den andre uttalelsen som skal nevnes særskilt er *BM 45/19 Prestetjeneste i offentlige institusjoner*. I uttalelsen pekes det på at selv om de fire kategorier av spesialprester er organisert ulikt, er det samtidig også felles problemstillinger: en ekstern knyttet til kirkens rolle i offentlige institusjoner og en intern knyttet til ressursbruk og tilsyn. Videre pekes det på at det skjer strukturelle endringer i institusjonene, eksempelvis i form av større enheter, og at kirken må være bedre rustet til å håndtere slike endringer. En annen strukturell endring som løftes frem er samhandlingsreformen, og hvordan denne tematiserer spørsmålet om samhandling mellom institusjonsprester og menighetsprester. Spørsmålet om tilsynsordning, profesjonsmessig selvforståelse og kompetanseutvikling løftes også opp som sentrale problemstillinger.

I *BM 7/22 Spesialprestedtjenesten i et livssynsåpent samfunn* tematiseres ikke bare den livssynsåpne konteksten, men også spørsmålet om spesialprestedtjenestens plass og betydning innad i kirken. Det pekes på behovet for en bevisstgjøring av dens sentrale plass i kirken, spesielt i lys av det livssynsåpne samfunnet. Det vises her til at spesialprestene når ut til mennesker som menighetene har mindre forutsetninger for å komme i kontakt med, samt har en særlig kompetanse som er sentral.

1.7 Historisk bakgrunn

Fra et historisk perspektiv er kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner eldre enn eksistensen av soknestrutturen. Den første kirkelige virksomhet i Norge var i rammen av kongens følge under kristningen. Kongen tok med seg feltbiskoper og feltprester fra England og disse ble utgangspunktet for en gradvis oppbygging av en sivil kirkelig struktur i Norge.⁵ Den sivile kirkelige soknestrutturen var altså historisk sett ikke verken utgangspunktet eller enerådende. Parallelt med oppbyggingen av en sivil soknestructur ble en særlig kirkelig tjeneste knyttet til kongen og kongens apparat videreført i form av hirdgeistligheten, som senere ble videreutviklet til Den kongelige kapellgeistlighet. En annen kirkelig struktur som var sentral for den historiske forståelsen av den kirkelige tjeneste i samfunnsinstitusjonene var de kirkelige ordenene som etablerte seg med klostre flere steder i Norge og som dannet de første hospitaler. Disse hadde en internasjonal struktur og var heller ikke avledet av den sivile soknestructur. I middelalderen var det altså en etablert og institusjonalisert kirkelig

---

Fengselsprestetjenesten er behandlet i *BM 42/18 Fengselsprestetjenesten: Ivaretagelse av fengselsprestenes kompetanseutvikling og faglighet*, mens feltprestetjenesten er behandlet i *BMAU 24/17*. Endelig kan vises til *BM 45/19 Prestetjeneste i offentlige institusjoner* og *BM 7/22 Spesialprestedtjenesten i et livssynsåpent samfunn*. Det synes ikke å ha vært en egen behandling av studentprestetjenesten i DnKs organer de senere årene, utover det som er en del av drøftingen i *BM 45/19* og *BM 7/22*.

⁵ Til dette se fremstillingen i Nils Terje Lunde (2003). *Fra Forsvaret i kirken til kirken i Forsvaret: Kirkelig-militære relasjoner i Norge gjennom 1000 år*, Bergen: Eide forlag.

tjeneste i riksadministrasjonen, de militære styrker og gjennom hospitalene. Den kirkelige tjenesten hadde en forankring dels i kongemakten og dels i de kirkelige ordenene.

Etter reformasjonen ble organisering av kirkelig virksomhet, både i menighetene og i institusjonene forankret i kongemakten. Som en konsekvens av en gradvis utbygging av samfunnsinstitusjonene ble også kirkelig tjeneste i disse institusjonene gradvis utbygget. Det var imidlertid få rene institusjonsprester. I stor grad ble den kirkelige tjenesten ivaretatt gjennom menighetsprester i området hvor institusjonen var. Etablering av ulike diakonale institusjoner og tiltak fra siste halvdel av 1800-tallet er et uttrykk for en dynamisk og nyskapende kirkelig innsats i bygging av samfunnsinstitusjoner. Dette var en innsats som ble initiert nedenfra blant enkeltmennesker og innenfra kirkelige miljøer og hvor kvinnene hadde en sentral plass.

I løpet av 1900-tallet ble det også en større utbygging av den kirkelige tjenesten i for av egne, spesialiserte, stillinger. Dette kan betegnes som en differensiering og profesjonalisering av den kirkelige tjenesten for å svare på nye og utvidede behov i samfunnet. Dette illustrerer den kirkelige tjenestens dynamiske og kontekstuelle karakter. Dette er en viktig bakgrunn for å fortolke de strategiske utfordringer som kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjoner står overfor nå, knyttet til både pluralisering, sekularisering og profesjonalisering.

1.8 Oversikt over organisering og stillinger

I dette delkapittelet vil det bli gitt en oversikt over organisering og stillinger i de fire sektorene: helsesektoren, forsvarssektoren, kriminalomsorgen og universitets- og høgskolesektoren.

I helsesektoren sett under ett arbeider 93–99 prester og 8 diakoner. I tillegg kommer 10 stillinger som skal ivareta muslimer, humanister og andre. Hovedtyngden av de kirkelige stillingene er i offentlige helseforetak (65–70 prester og 3 diakoner). Ved private diakonale sykehus er det 13 prestestillinger og 1 diakonstilling. Ved sykehjem er det 13 prestestillinger og 2 diakoner. I tillegg kommer også 2 prester ved andre helseinstitusjoner og personell i Kirkens bymisjon.⁶ Personellet er tilsatt ved enten de regionale helseforetakene, institusjonene eller kommunene. I institusjoner med flere kirkelige stillinger vil det som regel være en intern struktur hvor en av stillingene er tillagt et ledende ansvar, men det finnes ingen nasjonal struktur organisert av arbeidsgivere eller Den norske kirke. Kirkelig tilsyn er organisert i rammen av det enkelte bispedømme, basert på geografisk plassering av institusjonen.

I Forsvaret er det 48 prester fra Den norske kirke som tjenestegjør på fast basis. Videre tjenestegjør 6 prester/pastorer fra andre kristne kirkesamfunn, 2 felthumanister fra Human Etisk Forbund, samt 1 feltimam. I tillegg kommer om lag 30 prester som tjenestegjør på deltidsbasis i Heimevernet. Disse er, med unntak av to prester fra Den katolske kirke, alle prester i Den norske kirke. Tjenesten er organisert på landsomfattende basis gjennom Forsvarets tros- og livssynskorps. Det er også et samlet landsomfattende tilsyn for prester i Den norske kirke gjennom Oslo biskop. Forskrift om tros- og livssynstjeneste i Forsvaret, fastsatt ved kgl.res. 20. des. 2018 fastsetter at feltprester (tilsvarende) skal ha autorisasjon, tilsyn og utføre tjenesten i samsvar med vedkommendes tros- eller livssynssamfunn. Det fastsettes også at det skal inngås samarbeidsavtale med tros- og livssynssamfunnene. Slik avtale er inngått med Den norske kirke.

---

⁶ Oversikt utarbeidet av Presteforeningens fagråd for prester i Helsesektoren v/Per Kristian Aschim, 30. juni 2022

I Kriminalomsorgen er det totalt 34 stillinger, fordelt på 24 heltidsstillinger og 10 deltidstillinger. Finansiering og tilsetningsforhold er i Den norske kirke, organisert på bispedømme- og prostnivå. Tilsyn skjer på bispedømmenivå, men det er fastsatt at preses i bispemøtet har en koordinerende rolle opp mot Kriminalomsorgen på nasjonalt nivå. Det foreligger en egen Tjenesteordning for fengselsprester som angir rammer, organisering og innhold i tjenesten. *Rundskriv V-13B/2009 Samarbeid om tros- og livssynstjenester i fengsel* utgjør en sentral institusjonell regulering av tjenesten. Kriminalomsorgsdirektoratets oppdragsbrev til Kriminalomsorgen Region Øst (november 2021) om etablering av livssynsteam kan også nevnes. I tillegg til stillinger finansiert og organisert av Den norske kirke kan det også nevnes at Frelsesarmeen har et fengselsarbeid med om lag 10 fengselskapellaner på landsbasis og at Den katolske kirke har en prest i Oslo med særlig ansvar for oppfølging av katolske innsatte i østlandsområdet.⁷

I universitets- og høgskolesektoren sett under ett er det om lag 28 stillinger, fordelt på hel- og deltidstillinger. Med unntak av 1 studentdiakon er øvrige prester. Den største gruppen innenfor denne sektoren er studentprester tilsatt i Den norske kirke på bispedømmenivå (19 årsverk fordelt på 21 stillinger). Med ett unntak er alle stillingene knyttet til statlige universiteter og høgskoler. Selv om alle disse stillingene arbeidsgivermessig sorterer under bispedømmene, er det ulik finansiering. Noen er fullt finansiert av Den norske kirke, mens andre har en delt finansiering med institusjonen, og i ett tilfelle også med studentsamskipnad. Tilknytningen til lærestedene innebærer for alle disse stillingene avtaler om kontor eller friplass ved campus. Driftskostnader knyttet til drift av tjenesten varierer. Noen steder dekkes dette av institusjonen, mens andre steder dekkes dette kun i begrenset grad.⁸

Øvrige stillinger er knyttet til private teologiske og diakonale høgskoler (6 studentpreststillinger, hvorav en kombinert sykehusprest på diakonal institusjon og 1 studentdiakon). For øvrig er det også innenfor denne del av sektoren også 3 samtalepartnere. Lønns- og driftskostnader dekkes over den enkelte høgskoles budsjetter. I tillegg til stillinger i den norske universitets- og høgskolesektoren kan det også nevnes at Sjømannskirken har 4 studentprester og 1 studentdiakon rettet inn mot norske studenter som studerer i utlandet. Totalt stillingsantall i alle samfunnsinstitusjonene utgjør om lag 210 stillinger, hvorav 10 diakoner. Øvrige er prester. Antall årsverk vil grunnet en del deltidstillinger og vakanser være en del lavere. Det anslås i underkant av 200 årsverk. Organisering, finansiering og tilsynsordning varierer både mellom sektorene og også dels innenfor den enkelte sektor.

2 Prinsipielt grunnlag

2.1 Innledning

En strategisk tenkning om kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner må bygge på et relevant prinsipielt grunnlag. Elementene i slikt prinsipielt grunnlag kan i begrepsmessig forstand utledes av selve begrepet «kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner». Det er en kirkelig tjeneste. Tjenesten må derfor kunne begrunnes kirkelig og forstås i rammen av den kirkelige virksomhet for øvrig. Tjenesten er i samfunnsinstitusjoner. Tjenesten må derfor også kunne begrunnes samfunnsmessig og kunne forstås i rammen av samfunnsinstitusjonenes virksomhet for øvrig. Det er altså to hovedelementer som må tas opp til drøfting i avklaring

---

⁷ Opplysninger mottatt av Harald Kjær, jf. også <https://www.katolsk.no/organisasjon/okb/fengselssjelsorg>.

⁸ Opplysninger mottatt av Pernille Astrup.

av prinsipielt grunnlag. Disse to hovedelementene representerer ulike perspektiv. Utgangspunktet for drøftingen er Den norske kirkes strategiske tenkning. Dette innebærer at det første elementet dreier seg om den indre, trossamfunnsmessige, legitimiteten, mens det andre elementet dreier seg om den ytre, samfunnsmessige, eller kontekstuelle legitimiteten. Med utgangspunkt i en slik betraktning er det valgt å starte med det andre elementet. Effektive og relevante strategiske vurderinger i Den norske kirke om tjenesten i samfunnsinstitusjonene forutsetter en forståelse av kontekstuelle rammer, muligheter og begrensninger.

2.2 Samfunnsmessig legitimitet

Det samfunnsmessige perspektivet på kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner kan deles opp i tre elementer: politisk, juridisk og kulturelt. Disse tre delelementene utgjør samlet sett den samfunnsmessige legitimiteten for kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene.

2.2.1 Det politiske elementet

Politisk har det skjedd store endringer i bildet de siste årene. Et grunnleggende konseptuelt arbeid ble gjort av Stålsett-utvalget.⁹ Der var det et eget kapittel (kapittel 15) om tros- og livssynstjeneste i offentlige institusjoner. De pekte på at tilbudet tradisjonelt hadde vært preget av Den norske kirke, men at likebehandlingsprinsippet innebar behovet for et bredere tilbud. Utvalget mente det måtte være et offentlig ansvar «å sørge for tilgjengelige og egnede samtalepartnere for tros- og livssynsspørsmål og tilgjengelig religiøs og livssynsmessig betjening i institusjonene». I forbindelse med ny trossamfunnslov var det i proposisjonen¹⁰ også en meldingsdel om tros- og livssynsfeltet som viderefører perspektiver fra Stålsettutvalget. Der fremgår at:

«Mennesker som på grunn av militærtjeneste, soning eller sykdom, ikke kan delta i tros- og livssynssamfunnenes ordinære virksomhet, bør så langt det lar seg gjøre, ha tilgang på tros- og livssynsbaserte tjenester i tråd med sin tro eller sitt livssyn». (10.6 Departementets vurderinger).

Med henvisning til den daværende regjeringsplattformen løftes videre samarbeidet med trossamfunnene om tilbud til personell i institusjonene frem. Det fremholdes videre at man er avhengig av at tros- og livssynssamfunnene har personell med nødvendig kompetanse til å gi et slikt tilbud. Samtidig slås det fast at det er sektormyndighetene som må avklare hva som skal være kompetansekravene for slikt personell.

Mens Stålsettutvalget inkluderte universitets- og høgskolesektoren i vurderingen av tros- og livssynstjeneste i offentlige institusjoner, er det i proposisjonens meldingsdel en snevrere definisjon. Dette vil muligens kunne forklares som en konsekvens av argumentasjonen som er brukt i meldingsdelen, og som er gjengitt over. Det dreier seg der om mennesker som ikke kan eller har mulighet til å benytte seg av tros- og livssynssamfunnenes ordinære tilbud. Vi kan også merke oss at mens Stålsettutvalget la til grunn at det måtte være et offentlig ansvar å sørge for en tros- og livssynsbetjening i offentlige institusjoner, er dette ikke formulert så tydelig i proposisjonen. Der er prinsippet omformulert til at borgerne, så langt det lar seg gjøre, bør ha tilgang på tros- og livssynsbaserte tjenester i tråd med deres tro eller livssyn.

2.2.2 Det juridiske elementet

En av de fundamentale menneskerettighetene er religionsfriheten. Den kommer til uttrykk i Grunnloven § 16 som fastsetter at alle borgere har rett til fri religionsutøvelse. I den samme

---

⁹ NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn.

¹⁰ Prop. 130 L (2018–2019) Lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven).

paragrafen fastholdes Den norske kirke som Norges folkekirke og at den skal understøttes av staten. Andre tros- og livssynssamfunn skal understøttes på like linje. Gjennom dette forstås spørsmålet om religionsfrihet ut fra grunnloven ikke bare i et individuelt perspektiv, men den har også en institusjonell innramming. Den institusjonelle siden ved religionsfriheten må sees i sammenheng med at religionsutøvelse ikke kan begrenses til kun privat og individuell utøvelse, men også omfatter en offentlig og felles dimensjon, jf. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 9, avsnitt 1: «frihet til enten alene eller sammen med andre og så vel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse». Videre fremgår av samme henvisning, avsnitt 2, at religionsfriheten bare kan underlegges «slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter».

Fri religionsutøvelse ivaretas generelt i det norske samfunnet gjennom at borgere har en frihet til å velge å delta eller ikke delta i de ulike tros- og livssynssamfunns tilbud. Gjennom finansieringsordningen sørger staten for muligheten for et landsomfattende tilbud i Den norske kirke. Et slikt grunnkonsept for å sikre fri religionsutøvelse er imidlertid ikke mulig å realisere i tilstrekkelig grad for borgere som inngår eller oppholder seg i tre av de omhandlede samfunnsinstitusjonene. Borgere som inngår i eller oppholder seg i helsevesenet, i Forsvaret eller i kriminalomsorgen vil i begrenset og varierende grad kunne ha mulighet til å benytte seg av et sivilt tilbud utenfor institusjonen. Det kan både være prinsipielle eller praktiske grunner til det. Etablering av et fritt sivilt tros- og livssynstilbud innenfor institusjonen, vil i de fleste tilfelle heller ikke være mulig, fordi det lett vil kunne komme i konflikt med andre tungtveiende hensyn. En fri institusjonell etableringsmulighet for tros- og livssynssamfunn innenfor eksempelvis Forsvaret eller kriminalomsorgen vil ikke være mulig, da det kommer i konflikt med hensynet til sikkerhet og kontroll. I helsesektoren vil det kunne anføres medisinske hensyn. I slike institusjoner vil en tydelig regulering av fri religionsutøvelse begrunnes i legitime og tungtveiende hensyn. I åpne institusjoner som universitets- og høyskolesektoren vil slike hensyn ikke være så tungtveiende. I flere av samfunnsinstitusjonene vil retten til fri religionsutøvelse derfor måtte realiseres på en annen måte enn gjennom det vanlige grunnkonseptet i samfunnet.

En reell rett til religionsutøvelse i disse institusjoner, som samtidig ivaretar de legitime hensyn nettopp i disse institusjoner, vil med nødvendighet måtte innebære større grad av institusjonell organisering og tilrettelegging for religionsutøvelse enn det som forekommer i samfunnet for øvrig. Et tydelig eksempel på en slik tilnærming finner vi i et rundskriv fra Helsedepartementet om retten til tros- og livssynsutøvelse i den kommunale helse- og omsorgstjenesten.¹¹

I denne sammenhengen er det imidlertid viktig å understreke at tros- og livssynsperspektivet ikke kan reduseres til en individuell rettighetsbasert tilnærming. Det er også viktig å løfte frem en institusjonsbasert tilnærming. Skal samfunnsinstitusjonene ivareta deres samfunnsoppgaver på en helhetlig måte, vil også det tros- og livssynsmessige perspektiv måtte løftes frem. Selv om en slik tilnærming ikke fremstår som så rettslig eksplisitt som den individuelle og rettighetsbaserte, er det allikevel noen ansatser som kan begrunne et slikt perspektiv. Ett uttrykk for dette er plikten til forsvarlighet innenfor spesialisthelsetjenesten,

---

¹¹ Helse- og omsorgsdepartementet, Rundskriv nr. I – 6/2009: Retten til egen tros- og livssynsutøvelse.

knyttet til å gi pasienten eller brukeren et helhetlig og koordinert tjenestetilbud.¹² Dette kan sees i sammenheng med begrepet helhetlig omsorg innenfor helsesektoren. Nå er dette generelle og generiske begreper, men dette kan også utledes til å innbefatte tros- og livssynsperspektivet. Et tydelig uttrykk for det kan vi finne i stortingsproposisjonen om psykisk helse hvor det fremgår at en person med psykiske problemer ikke bare må «ses som pasient, men som et helt menneske med kropp, sjel og ånd. Nødvendig hensyn må tas til menneskets åndelige og kulturelle behov, ikke bare de biologiske og sosiale».¹³ Dette er en tilnærming til det hele menneske som fremstår som relevant, ikke bare innenfor psykisk helsevern, men med tanke på samfunnsinstitusjonene generelt.

Graden av institusjonell organisering og tilrettelegging vil kunne forstås som en konsekvens av institusjonenes innretning og karakter. Det tydeligste uttrykket for denne sammenhengen finner vi i hvordan den kirkelige tjeneste er organisert i henholdsvis Forsvaret og universitets- og høgskolesektoren. Mens den kirkelige tjeneste i Forsvaret er helt organisatorisk og rettslig integrert i Forsvaret, har den kirkelige tjeneste i universitets- og høgskolesektoren en friere innretning og organisering i relasjon til institusjonene.

2.2.3 Det kulturelle elementet

Kulturelt har fortsatt kirken og kirkelig personell en sentral samfunnsmessig rolle, spesielt knyttet til tradisjonsformidling, overgangsriter, så vel som i møte med kriser, sykdom og død. Dette kommer til uttrykk på samfunnsnivå både i forbindelse med høytider, markeringer og samfunnshendelser. Et tydelig eksempel på det siste er kirkens rolle i forbindelse med terrorangrepene 22. juli 2011. Flere av samfunnsinstitusjonene hvor det er kirkelig personell, er institusjoner som på ulik måte har en virksomhet som tematiserer grunnleggende eksistensielle spørsmål, enten det er personlige kriser, livsendringer, meningstap, sykdom eller død. Tydeligst og mest kontinuerlig gjelder dette helsesektoren, men også i Forsvaret, kriminalomsorgen og universitets- og høgskolesektoren vil dette kunne komme til uttrykk på en signifikant måte. Ritualer, samtaler, veiledning og undervisning knyttet til slike spørsmål, vil derfor fra institusjonenes side kunne vurderes som viktig og relevant. Kirkelig personell ved disse institusjonene har en kulturell kompetanse på religion, herunder kompetansen til å gjenkjenne religiøse behov og bidra både med omsorg, språkliggjøring av den eksistensielle dimensjon, ritualisering, så vel som å være bærere av håp. I tillegg er det også viktig å løfte frem at kirkelig forankret kompetanse kan være en helt sentral del av den faglige og tverrfaglige virksomheten innenfor institusjonen, eksempelvis etikk i Forsvaret (rådgivning og opplæring) og helsevesenet (kliniske etikk-komiteer). Sett i et slikt lys vil kirkelig tilstedeværelse kunne vurderes som ønskelig – og endog nødvendig - ut fra institusjonenes egne behov.

2.3 Kirkelig legitimitet

Kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner har ikke bare en ytre, samfunnsmessig, legitimitet. Den har også en indre, kirkelig, legitimitet. Fra et kirkelig perspektiv er det flere komplementære begrunnelser for kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene. Her skal nevnes tre begrunnelser: kategorialtjeneste, samfunnsansvar og folkekirke i det åpne rom.

---

¹² Lov om spesialisthelsetjenesten § 2-2.

¹³ St.prp. nr. 63 (1997-98) Om opptrappingsplan for psykisk helse 1999 - 2006 Endringer i statsbudsjettet for 1998.

2.3.1 Kategorialtjeneste

Den tradisjonelle kirkelige begrunnelsen for tjenesten i samfunnsinstitusjonene har vært behovet for kirkelig betjening av de av kirkens medlemmer som ikke kan få sin betjening i rammen av det ordinære tilbudet i soknemenigheten. Kirkens medlemmer tilhører i utgangspunktet det soknet hvor de er bosatt og får sin kirkelige betjening i denne rammen, jf. Kirkeordning for Den norske kirke § 6. I henhold til Kirkeordningen § 3 er soknet den grunnleggende ramme om menigheten, men det kan fastsettes særskilt ordning for kategorialmenigheter og valgmenigheter. Døvekirken er et eksempel på kategorialmenighet med en egen ordning, men kategorialmenigheter i formell forstand er ikke knyttet til noen av de samfunnsinstitusjonene som er rammen om denne utredningen. Det er således det territoriale sokneprinsippet som er utgangspunktet, men kirkeordningen åpner opp for kategorialbetjening.

Begrunnelsen for kategorialbetjening er at noen av kirkens medlemmer ikke har mulighet til å benytte seg av det regulære tilbudet om kirkelig betjening i rammen av soknestrukturen. Dette kan enten være som en følge av offentlige tvangsmessige krav, som en følge av nødvendige helsemessige hensyn eller som en følge av ervervsmessige eller utdanningsmessige hensyn.

Soknemedlemmer som avtjener militærtjeneste, sitter i fengsel, er på sykehus eller gjennomfører arbeid eller utdanning utenfor soknet vil i varierende grad kunne benytte seg av tjeneste gjennom bostedssoknet. Det vil være avhengig av forhold som enten permisjonsmuligheter, ferie eller fritid. Slike forhold vil naturlig nok være forskjellige ut fra situasjonen kirkemedlemmet befinner seg i. I noen tilfeller vil muligheten til å benytte seg av bostedssoknets tilbud være prinsipielt eller praktisk umulig. Dette gjelder i særlig grad kirkemedlemmer som avtjener verneplikt, sitter i fengsel eller oppholder seg på helseinstitusjoner. Disse kirkemedlemmer vil være i en situasjon hvor de i særlig grad vil kunne ha behov for kirkens sjelesorg. De har begrenset bevegelsesfrihet, de oppholder seg i det som kalles totale institusjoner og vil i noen tilfeller være i eksistensielle liminalsituasjoner, eksempelvis knyttet til krigshandlinger eller alvorlig sykdom. Når det gjelder kirkemedlemmer som er studenter må de også vurderes som en kategori som har behov for en særskilt betjening. Dette knytter seg til at de fleste er unge mennesker som for første gang har flyttet fra familie og hjemsted og i mange tilfelle står uten nettverk på studiestedet. Mange er derfor i en sårbar livssituasjon.

Med utgangspunkt i det territoriale sokneprinsippet vil det kunne anføres at den kirkelige betjening av kirkemedlemmer som oppholder seg i samfunnsinstitusjoner vil kunne betjenes av det soknet hvor den aktuelle institusjonen er plassert. For mange mindre og lokalt innrettede institusjoner som eksempelvis sykehjem er et slikt prinsipp gjeldende. Det er imidlertid flere forhold som innebærer at et slikt prinsipp vanskelig kan realiseres i praksis når det gjelder større og mer regionale eller nasjonale institusjoner.

For det første er betjeningen i soknene ikke på noen som helst måte innrettet på å ivareta en adekvat og tilstrekkelig betjening av disse, eksempelvis Rikshospitalet eller Universitetet i Oslo. Dersom et slikt prinsipp skulle gjøres generelt gjeldende måtte de aktuelle sokn tilføres omfattende tilleggsressurser både økonomisk og personelt.

For det andre vil en adekvat betjening forutsette en faglig spesialisering til slik tjeneste og tilstedeværelse som forutsetter tilstrekkelig integrasjon ved de aktuelle institusjoner. En slik spesialisering vil vanskelig gjøres dersom tjenesten ikke var knyttet til de aktuelle institusjoner, men til den regulære soknemenigheten.

For det tredje vil det ved flere av institusjonene være særlige sikkerhetsmessige forhold som vanskeliggjør en sivil soknemodell.

For det fjerde vil det kunne være dynamiske trekk ved institusjonene som vanskeliggjør en binding til det lokale sokn. Det tydeligste eksemplet på et er militære leire hvor personellet utfører sentrale deler av tjenesten utenfor leiren, eksempelvis knyttet til øvelser, men også dersom avdelingens personell deltar i militære operasjoner.

For det femte vil kirkemedlemmets tilknytning til lokalkirken ofte være svak fordi det er svak tilknytning til lokalmiljøet, eksempelvis fordi oppholdet er av høyst midlertidig karakter. En soknebasert modell vil derfor i flere tilfeller være lite relevant.

For det sjette er det også et særlige beredskapsperspektiv som tilsier en særlig kategorialtjeneste ved samfunnsinstitusjonene. Dette dreier seg både om kirkens tilstedeværelse ved livskriser hos den enkelte, ulykker, katastrofer, så vel som samfunnsmessige kriser og krig.

På grunnlag av hensyn knyttet til relevans, effektivitet og hensiktsmessighet vil det kunne argumenteres for en særlig kategorialtjeneste for betjening av kirkens medlemmer. Denne særlige tjenesten står ikke i strid med grunnprinsippet om betjening av kirkens medlemmer i territorielle sokn, men sikrer at dette prinsippet ikke svekkes ved at grupper av kirkemedlemmer faller utenfor.

2.3.2 Samfunnsansvar

Kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjonene har ikke bare en begrunnelse i ivaretagelse av kirkens enkeltmedlemmer. Den har også begrunnelse i kirkens samfunnsansvar. Kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjonene ble etablert og utviklet mens den norske staten fortsatt var konfesjonell og av dette fulgte logisk at alle offentlige institusjoner også var evangelisk-lutherske. Den norske kirke, som statens offentlige religionsvesen, hadde således en institusjonell rolle ikke bare begrenset til den interne virksomheten i Den norske kirkes sokn, men også i relasjon til staten og de offentlige institusjonene.

Etter bortfallet av statskirkeordningen er en slik forankring av kirkens samfunnsansvar og tjenesten i samfunnsinstitusjonene ikke lenger gyldig. Det er behov for en ny formulering av begrunnelsen for kirkens samfunnsansvar generelt og tjenesten i samfunnsinstitusjonene spesielt. Det finnes. Det kan begrunnes folkekirkelig og konfesjonelt.

Grunnloven § 16 fastsetter at Den norske kirke forblir Norges folkekirke og skal understøttes som sådan av staten. Som Norges folkekirke hører kravet om at kirken skal være landsdekkende (Trossamfunnsloven § 10). De rammer kirken gis må understøtte denne målsettingen. Målsettingen om landsdekkende nærvær innebærer at kirken skal være tilgjengelig og tilstedeværende uavhengig av bosted. Kirken skal være tilgjengelig i lokalsamfunn. I tillegg kan også målsettingen fungere som et viktig grunnlag for tanken om kirkens tilstedeværelse i samfunnsinstitusjoner. Tilstedeværelse i samfunnsinstitusjonene er en del av en landsdekkende tilstedeværelse. En tilstedeværelse som kun skjer lokalt og individuelt vil være en begrenset tilstedeværelse. Tilstedeværelsen må også komme til uttrykk regionalt, sentralt og institusjonelt. På dette grunnlaget kan kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjonene sees på som et uttrykk for Den norske kirkes folkekirkelige mandat i det norske samfunnet.

Samfunnsansvar og tjeneste i samfunnsinstitusjonene er imidlertid ikke bare begrunnet i det folkekirkelige mandatet, det kan også utledes av kirkens trosmessige grunnlag. Til dette hører tanken om kirkens synlige oppdrag i verden som også har et diakonalt eller karitativt

element. Kirkens tjeneste i samfunnet skal komme til uttrykk ikke bare i ord, men også gjennom konkret og praktisk handling. Kirkens diakonale tjeneste er ikke begrenset til kirkens egne medlemmer, men er en tjeneste som skal ha sin prinsipielle innretning til alle mennesker og hele samfunnet uavhengig av deres tros- og livssynstilhørighet. I denne sammenheng kan det også vises til Den augsburgske bekjennelse artikkel 16 om samfunnsordningene, at de kristne skal ta vare på samfunnet som Guds gode ordening og vise kjærlighet i dette. Tanken om at samfunnet er et uttrykk for Guds gode gjerning og kallet til kristnes deltakelse i dette er en sterk impuls til forsterket og fornyet nærvær og tjeneste i samfunnet og i samfunnsinstitusjonene.

2.3.3 Folkekirke i det åpne rom

Samfunnsmessige utviklingstrekk som sekularisering, pluralisering og teknologisering innebærer en risiko for at kirken og de kristne foretar en tilbaketrekning fra samfunnsinstitusjonene og konsentrerer seg om det rent indrekirkelige fellesskapet. Tidligere var et tydelig kirkelig nærvær i institusjonene mange steder selvsagt og i liten grad problematisert. Slik er det ikke lengre. Men også fra et kirkelig perspektiv vil et nærvær i institusjonene kunne problematiseres, eksempelvis knyttet til en knappere ressursituasjon, både med hensyn til personell og økonomi. Det vil i lys av dette kunne anføres et behov for konsentrasjon om kjerneoppgaver i rammen av soknestrukturen.

Menighetsstruktur og institusjonsstruktur trenger imidlertid ikke forstås som konkurrerende strukturer. Det vil være mer hensiktsmessig å se på dem som komplementære strukturer, med en gjensidig avhengighet. En interessant ekklesiologisk modell for forståelse av en slik relasjon er utviklet av missiologen Ralph D. Winter. Ifølge Winter er det en dobbel struktur i den kristne kirkeorganisering, en grunnstruktur som er tilstede med ulike uttrykk historisk helt tilbake til etableringen av en kristen kirke. Den ene strukturen kalles *modaliteten*. Det er den geografiske menighets- eller soknestruktur. Den er geografisk avgrenset, men er aldersmessig mangfoldig. Den består av de troende i et bestemt område, uten hensyn til alder eller livssituasjon.¹⁴

Denne strukturen er på mange måter selve den faste basisstrukturen i kirken, og derfor kalles den også modaliteten. Men ifølge Winter kan det gjennom hele kirkehistorien også påvises en parallell struktur som han kaller *sodaliteten*. Den er ikke territorielt bestemt, men formåls- eller oppgavebestemt. Den består av mennesker i samme livssituasjon og med mindre aldersmessig spredning enn i modalitetsstrukturen. Deltakelse i denne strukturen vil være basert på valg om tilslutning, et valg som innebærer at man påtar seg særskilte forpliktelser for å fremme formålet med sodaliteten. Han peker på at denne strukturen ikke må forstås som en konkurrent eller et alternativ til modalitetsstrukturen, men at de står i et gjensidig dynamisk forhold til hverandre. Historisk sett var det sodaliteten som etablerte en modalitetsstruktur, jf. her beskrivelsen av starten på kirkelig virksomhet i Norge i kapittelet om historiske perspektiver, og sodaliteten har sin sendelse og forankring i modaliteten. Det er dialektikken mellom det faste og geografisk bestemte i modaliteten og det dynamiske og formålsspesifikke i sodaliteten som gir kirken dens balanse og vekst.

En kirke uten tjeneste i samfunnsinstitusjonene kan lett bli innadventd. Gjennom tjeneste i samfunnsinstitusjonene vil kirken fremstå med en relevans og aktualitet på sentrale samfunnsarenaer og komme i kontakt og dialog med mennesker som sjelden eller aldri har

---

¹⁴ Fremstilling i dette og neste avsnitt i hovedsak hentet fra Nils Terje Lunde (2021). *Fra feltprestkorps til tros- og livssynskorps*, masteroppgave i praktisk teologi, Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet.

kontakt med kirken for øvrig. Det er en viktig kontaktarena, men det er samtidig også noe mer. Det er en viktig arena for å utvikle kirken i en ny tid. I samfunnsinstitusjonene er kirken tilstede «i det åpne rom» og møter mennesker på deres premisser i deres hverdag. Denne måten å være kirke på, må vurderes som svært relevant med tanke på kirkens fremtidige plass og rolle i det norske samfunnet. Her vil erfaringene fra tjenesten i samfunnsinstitusjonene kunne bli viktige elementer i den strategiske videreutviklingen av Den norske kirke.

2.4 Oppsummering

Det prinsipielle grunnlaget for kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner er både knyttet til et samfunnsmessig og et kirkelig perspektiv. Dette kan også beskrives som tjenestens ytre og indre legitimitet. Begge deler er nødvendig. Det samfunnsmessige perspektivet angir rammer og mulighetsrom for kirkelig tjeneste i institusjonene, mens det kirkelige perspektivet angir forankringen og begrunnelsen for tjenesten som del av en kirkelig strategi.

Fra et samfunnsmessig perspektiv vil det være kulturelle, politiske og juridiske rammer som kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene må forholde seg til. Disse rammene er dynamiske i sin karakter. Særlig har de endret seg de senere årene. Sekularisering, pluralisering og profesjonalisering er viktige utviklingstrekk. Rammene for kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene er ikke lengre statskirkeordningen, men et livssynsåpent samfunn, hvor Den norske kirke fortsatt har en sentral plass innenfor tros- og livssynsfeltet.

Fra et kirkelig perspektiv beskrives kategorialbetjeningen som den tradisjonelle kirkelige tilnærmingen til tjeneste i samfunnsinstitusjonene. Denne er fortsatt sentral, men den individbaserte og betjeningsmessige tilnærmingen må suppleres med en mer institusjonell strategisk forståelse av kirkens samfunnsmessige rolle. Som folkekirke har Den norske kirke et viktig samfunnsansvar, både knyttet til tilgjengelighet og tilstedeværelse på ulike arenaer i samfunnet. Dens rolle kan ikke begrenses til en indre kirkelig struktur, men må sees i et bredere samfunnsmessig lys. Her fremstår tjeneste i samfunnsinstitusjonene som en sentral konkretisering av dette ansvaret. Tjenesten i samfunnsinstitusjonene er viktige arenaer for kirken å ha en tilstedeværelse på, men er som tjeneste i åpne rom også viktige som et dynamisk element i den strategiske videreutviklingen av kirken i en ny tid og med behov for å være kirke på nye premisser.

3 Sentrale felt

3.1 Innledning

I dette kapitlet analyseres og drøftes sentrale strategiske felt for videre utvikling av kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene. Først behandles tjenesten i lys av tros- og livssynsmangfold som en grunnleggende rammefaktor for tjenesten fremover. Deretter behandles den profesjonsmessige sammensetningen av det kirkelige personellet som tjenestegjør. Videre behandles organisering, tilsyn og faglig utvikling. Til slutt drøftes hvordan samspill mellom institusjonstjenesten og menighetstjenesten kan styrkes og videreutvikles. De ulike punktene er valgt på bakgrunn av den forutgående fremstillingen, samt momenter som har stått sentralt i den tidligere behandlingen av tjenesten i samfunnsinstitusjonene.

3.2 Tros- og livssynsmangfold

Den norske kirke har tradisjonelt hatt en privilegert og i de fleste tilfeller en monopolisert tilstedeværelse i samfunnsinstitusjonene. Dette var en konsekvens både av statskirkeordningen, kulturelle normer knyttet til Norge som et enhetssamfunn, så vel som

det faktum at den overveiende del av de som var en del av samfunnsinstitusjonene tilhørte Den norske kirke. Disse premissene har endret seg i betydelig grad de senere årene. Statskirkeordningen er opphevet, de kulturelle normene er blitt mer pluralistiske og andelen av befolkningen som ikke tilhører Den norske kirke har vært sterkt økende. Per i dag er om lag 65% av befolkningen medlemmer av Den norske kirke. Utviklingen vil statistisk sett ventes å fortsette og forsterkes. En slik utvikling indikeres gjennom en gjennomgående fallende dåpsprosent. Dåpsprosenten var i 2020 på kun 45%. Utviklingen kan dels forklares som konsekvens av tros- og livssynsmessig pluralisme, konkretisert i at en større andel av befolkningen er medlemmer i andre tros- og livssynssamfunn enn Den norske kirke. Dels kan utviklingen også forklares som konsekvens av sekularisering, konkretisert i at en større andel av befolkningen ikke er medlemmer i noen tros- og livssynssamfunn.

Pluralisering og sekularisering utfordrer Den norske kirkes plass i samfunnet generelt og i samfunnsinstitusjonene spesielt. Samfunnsinstitusjonene er i sin karakter og innretning for alle samfunnsborgere, uavhengig av tros- og livssynsmessig tilhørighet. Både ut fra legitimitetshensyn og funksjonalitetshensyn vil det fremstå som stadig mer krevende at det kun er Den norske kirkes tjeneste som er tilstede i samfunnsinstitusjonene. Dette blir spesielt tydelig i de samfunnsinstitusjonene har begrenset tilgang på et sivilt tilbud. Det å være det eneste tilbud i en pluralistisk kontekst kan også være utfordrende når det gjelder ivaretagelse av den trosmessige integritet til Den norske kirkes tjeneste gjennom forventninger om tros- og livssynsinkluderende betjening.

De største konseptuelle og organisatoriske endringene for å møte disse utviklingstrekkene har vært gjort i Forsvaret. Feltprestekorpset er omdannet til en tros- og livssynsinkluderende institusjon med feltprester fra Den norske kirke som del av et bredere tilbud. Gjennom distinksjonen mellom å betjene egne, tilrettelegge for andre og vise omsorg for alle, søkes ivare tatt trosmessig integritet og tros- og livssynsmessig åpenhet på samme tid. Det er flere grunner til at tilpasningen til tros- og livssynsmangfoldet har kommet lengst i Forsvaret. Den viktigste grunnen er den enhetlige og sentraliserte styringslinjen som finnes der og som gjør det mulig med tverrprioriteringer innenfor et større personellmessig volum, kombinert med at tjenesten er fullt ut organisatorisk, administrativt og økonomisk integrert i Forsvaret. Disse premissene er i begrenset grad til stede for tjenesten i de andre samfunnsinstitusjonene. Selv om tjenesten noen steder er institusjonelt integrert, innebærer den desentraliserte strukturen at det blir vanskelig å foreta balanserte tverrprioriteringer.

En tilpasning til et tros- og livssynsmessig mangfold vurderes som ønskelig både for å beskytte tjenestens samfunnsmessige og institusjonelle legitimitet og funksjonalitet, å ivareta den trosmessige integritet til Den norske kirkes egen tjeneste i samfunnsinstitusjonene, så vel som ivaretagelse av det enkelte menneskes tros- og livssynsmessige integritet i rammen av samfunnsinstitusjonene. Ivaretagelsen av det enkelte menneskets tros- og livssynsmessige integritet er et helt grunnleggende prinsipp som kommer til uttrykk i tanken om det livssyns åpne samfunn. Det er også et prinsipp som bør være grunnleggende for Den norske kirkes tjeneste i samfunnsinstitusjonene. Med utgangspunkt i et slikt prinsipp vil kirkens perspektiv og innretning i samfunnsinstitusjonene ikke begrenses til å *betjene egne* medlemmer, det omfatter også å *tilrettelegge for andre* og å *vise omsorg for alle*.

Det anbefales derfor at Den norske kirke tar initiativ både opp mot sentrale politiske myndigheter, så vel som opp mot ledelsen i de ulike sektorene, for å tematisere hvordan det kan utvikles et relevant og tilpasset tros- og livssynstilbud som er bredere enn Den norske kirke, men hvor Den norske kirke som folkekirke og det største trossamfunnet vil måtte spille en helt sentral rolle. På denne måten kan Den norske kirke få en konstruktiv og fremoverlent

funksjon i operasjonaliseringen av det livssynsåpne samfunn. Som en konsekvens av dette vil det være naturlig at de som er knyttet til den kirkelige tjenesten i samfunnsinstitusjoner kan ta initiativ til etablering av et tros- og livssynsmangfoldig tilbud hvor forholdene ligger til rette for det i rammen av institusjonene.

3.3 Profesjonsmessig sammensetning

Gjennomgangen av den kirkelige tjenesten i de ulike sektorene synliggjør at den ut fra et profesjonsperspektiv først og fremst består av prester, med noe innslag av diakoner. Andre personellkategorier som er kjent fra den regulære strukturen i Den norske kirke er, med unntak av en deltidsstilling som kantor og en deltidsstilling som kirketjener, fraværende. Den norske kirkes nærvær i samfunnsinstitusjonene er tydelig geistlig orientert. Hva er årsakene til en slik profesjonsmessig sammensetning?

Den geistlige orienteringen i samfunnsinstitusjonene kan for det første forklares historisk-organisatorisk. Geistlig betjening har helt siden reformasjonen vært statlig organisert og styrt, mens øvrig kirkelig virksomhet har vært lokalt organisert. Dette gjenspeiler seg også etter opphevingen av statskirken gjennom den delte finansieringen av kirkelig virksomhet fra staten og kommunene og det delte arbeidsgiveransvaret for kirkelig tilsatte hvor prestene i hovedsak er tilsatt i rettssubjektet Den norske kirke og øvrig personell i hovedsak er tilsatt i de kirkelige fellesråd. Da samfunnsinstitusjonene i hovedsak er statlige institusjoner har det ut fra historisk-organisatoriske grunner fulgt logisk at det først og fremst var prester som utgjorde den kirkelige tjenesten i institusjonene. Ut fra et historisk perspektiv må det bemerkes at det i tillegg til prester også har vært en lang tradisjon med diakoner i helsesektoren, men dette var som medisinske fagstillinger, ikke primært som kirkelige fagstillinger.

For det andre kan den geistlige orienteringen i samfunnsinstitusjonene forklares historisk-funksjonelt. Den kirkelige tjenesten i samfunnsinstitusjonene har vært i form av en kirkelig kategorialbetjening ikke i form av et fullt utbygget menighetsliv på institusjonene. På de fleste lokasjonene har det som oftest kun vært en person som har måttet representere det kirkelige nærværet. Det har i begrenset grad vært rom og ressurser til et bredere kirkelig nærvær. Da har prestens tradisjonelle brede funksjon, som kirkelig symbolbærer, forkynner, sakramentsforvalter, sjelesørger, underviser og administrator, fremstått som nærliggende til å fylle det kirkelige nærværet på institusjonene.

Som vist kan den geistlige orienteringen i samfunnsinstitusjonene forklares historisk. Det å ha en bevisst og gjennomtenkt forståelse av den personellmessige sammensetningen av den kirkelige tjeneste i samfunnsinstitusjonene vurderes som viktig i den videre kirkelige strategi for tjenesten. Dette innebærer både å hensynta den kirkelige tjenesten i samfunnsinstitusjonene slik den er blitt formet og utviklet gjennom en lang historisk prosess, og samtidig ha en åpenhet for kontekstuelle utviklingstrekk i samfunn og kirke. Til dette hører også innsikter fra en mer mangfoldig og bredere forståelse av de kirkelige tjenestene slik de er blitt utviklet i rammen av Den norske kirke de senere årene. I særlig grad fremstår det som viktig at det diakonale aspekt ved den kirkelige tjeneste i samfunnsinstitusjonene løftes frem, men også det kateketiske aspekt kan sies å være relevant.

Utgangspunktet for vurdering av en adekvat og tidsmessig profesjonsmessig sammensetning bør være hvilke funksjoner som skal ivaretas. I noen tilfeller vil man også kunne tenke seg at en stilling vil kunne utlyses med en bredere kompetansebakgrunn slik at flere kirkelige profesjonsgrupper vil kunne søke stillingen. Den overordnede målsettingen bør være en mest mulig funksjonell og relevant sammensetning. En slik målsetting kan imidlertid ikke reduseres

til valg mellom ulike kirkelige profesjonsgrupper. Det overordnede synspunkt må være å utvikle et bredt, relevant og mangfoldig kirkelig tilbud. Viktig i så måte vil være å legge til rette for tverrfaglig arbeid innenfor rammen av den kirkelige tjenesten. Dette vil i særlig grad være aktuelt på steder hvor det er flere personer som tjenestegjør. Det anbefales på denne bakgrunn en strategisk vurdering av den profesjonsmessige sammensetningen.

3.4 Organisering

Den kirkelige tjeneste i samfunnsinstitusjonene har ingen enhetlig organisering. Det er store organisatoriske forskjeller. Det gjelder både i relasjon til den kirkelige organisasjon og i relasjon til samfunnsinstitusjonene. Det er kun i forsvarssektoren at tjenesten er organisert i en landsdekkende enhet. Denne enheten er organisatorisk integrert i samfunnsinstitusjonen, med et fastsatt ansvarsområde, finansiering og styringsmessige rammer. Samtidig er også feltpresttjenesten den eneste av de kirkelige tjenestene i samfunnsinstitusjonene som fremstår som en egen kirkelig enhet, med en kirkelig leder for tjenesten utpekt av tilsynshavende biskop. I og med at feltprestene som den eneste prestegruppe er videreført som statsansatte, sjefen er embetsmann og det ligger som et premiss at såfremt sjef for FTLK er ordinert prest i Den norske kirke skal vedkommende også utpekes som feltprost, finner vi i denne tjenesten arven fra statskirken og den klassiske statskirkelige embetsstrukturen tydeligst videreført.

De andre tjenestene i samfunnsinstitusjonene har ingen sentral og landsomfattende organisasjon, verken i rammen av samfunnsinstitusjonene eller i rammen av den kirkelige organisasjon. I tilfelle hvor det er flere prester ved samme institusjon, eksempelvis Oslo universitetssykehus, er det imidlertid en lokal organisasjon med en av prestene i en ledende funksjon. På lokasjoner med kun en prest eller diakon vil det imidlertid ikke være noen særskilt kirkefaglig relatert organisering som personellet inngår i. I stillinger hvor ansettelsesforholdet er til bispedømmet vil imidlertid oppfølging fra bispedømmets administrasjon, og innenfor kriminalomsorgen også prostiet, kunne utgjøre et relevant bidrag.

Utover den formelle organiseringen som del av den organisasjonen personellet inngår i eller er ansatt i må det også nevnes at en av fagforeningene, Presteforeningen, har etablert fagråd for prester i helsesektoren, prester i universitets- og høgskolesektoren og prester i kriminalomsorgen. I mangel av formell organisering i institusjonene, utgjør dette viktige fellesarenaer for personellet som inngår i disse. All den tid dette er i regi av en fagforening, omfattes imidlertid ikke alt personell av dette.

Ut fra prinsippet om at organisering er et virkemiddel for å lede, samordne, tverrprioritere og utvikle en virksomhet fremstår det som strategisk viktig å foreta en nærmere vurdering av organiseringen av kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene. En slik vurdering må ta utgangspunkt i analyse av grunnleggende forhold som ligger utenfor Den norske kirkes myndighet. Dette er viktig for å vurdere hvilke organisasjonsmessige justeringer som er mulig å vurdere. To av samfunnssektorene har en landsomfattende organisering (Forsvaret og Kriminalomsorgen), mens de to andre sektorene (helsesektoren og universitets- og høgskolesektoren) er organisert i ulike enheter (regionale eller lokale). Like viktig er at det er flere forskjellige arbeidsgivere. Noen er tilsatt i Den norske kirke, mens andre er tilsatt i rammen av institusjonen. Organiseringen av tjenestene må forholde seg til hva som hensiktsmessig, samt fremstår som juridisk og organisasjonsmessig mulig. Dette innebærer at organisering ut fra et slikt perspektiv med nødvendighet vil måtte være forskjellig.

Det foreligger gode erfaringer med landsomfattende organisering av tjenesten i FTLK. Selv om en tilsvarende organisering ikke er mulig å gjennomføre generelt grunnet organisatoriske og juridiske forskjeller, synes det nærliggende å vurdere mulighetene for liknende organisering også for kirkelig tjeneste i andre sektorer. Her vil et avgjørende skille gå mellom de som er tilsatt i rettssubjektet Den norske kirke og de som er tilsatt av andre arbeidsgivere. For personell tilsatt av andre arbeidsgivere, eksempelvis av de regionale helseforetakene, vil kirken kunne komme med forslag, men man har ingen juridisk organiseringskompetanse. All den tid institusjonene personellet tjenestegjør ved er organisert regionalt, mangler de organisatoriske og juridiske forutsetningene for en landsomfattende organisering av en slik tjeneste.

Annerledes stiller det seg med personell tilsatt i rettssubjektet Den norske kirke, det vil si for personell innenfor Kriminalomsorgen og Universitets- og høgskolesektoren. Her har kirken den juridiske organiseringskompetansen innenfor eget rettssubjekt. I dag er tjenestene organisert bispedømmevis. I lys av de strukturelle utviklingstrekkene innenfor begge disse samfunnssektorene knyttet til større enheter som geografisk kan gå ut over bispedømmegrensene, vil det kunne vurderes en organisering av disse tjenestene som landsomfattende strukturer innenfor rettssubjektet Den norske kirke.

I en videre vurdering av organisering vil det være viktig å understreke at også den nåværende bispedømmevis, og for kriminalomsorgens del også prostivise, organiseringen har sine styrker. Dette gjelder ikke minst med tanke på lokal kirkelig forankring av tjenesten, herunder muligheten for kontakt med det lokale menighetsliv. I lys av samhandlingsreformen vil en slik organisering også kunne være hensiktsmessig. På dette grunnlag kan det ikke gis en entydig anbefaling om landsomfattende organisering av disse tjenestene, men det kan allikevel vurderes en nærmere utredning av fremtidig organisering. Det å foreta en slik vurdering vil også kunne fremstå som hensiktsmessig med tanke på den pågående prosessen med organisering av Den norske kirke.

Med hensyn til organisering opp mot den enkelte institusjon bør det utvikles et konsept for samarbeidsavtaler. Det foreligger allerede i dag samarbeidsavtale mellom Forsvaret og Den norske kirke som regulerer forvaltningen av personellet og rammer for tjenesten. Videre foreligger det også avtaler om kontorplass og tilstedeværelse på læresteder innenfor universitets- og høgskolesektoren. Slike avtaler bør kunne utvikles videre med tanke på ryddige og enhetlige rammer for tjenesten i de ulike sektorene.

3.5 Tilsyn

Tjenesten i samfunnsinstitusjonene har forskjellig organisatorisk forankring og uttrykk. Noen er tilsatt i Den norske kirke, mens andre ikke har et tilsetningsforhold til kirken, men til institusjonen eller i samfunnssektoren. De tilhører allikevel Den norske kirke og det konstituerende i denne tilhørigheten er at de står under tilsyn av en av biskopene i Den norske kirke. Grunnordningen i Den norske kirke er at det er den stedlige biskop som har tilsynsansvaret for kirkelig virksomhet som foregår innenfor vedkommendes bispedømme. Dette er også gjeldende ordning for tilsyn av tjenesten i helsesektoren, kriminalomsorgen og universitets- og høgskolesektoren. Unntaket er feltprester. Det kirkelige tilsynet med dem er samlet hos Oslo biskop uavhengig av hvor de tjenestegjør i Norge. I samme retning går den nye ordningen med at preses er blitt gitt en koordinerende rolle for fengselspresttjenesten opp mot Kriminalomsorgen.

Det har vært foreslått å sentralisere tilsynsordningen også for de andre sektorene. En sentralisert tilsynsordning vil være en logisk konsekvens dersom det etableres eventuelle

landsomfattende kirkelige strukturer for tjenesten i Kriminalomsorgen og universitets- og høyskolesektoren. Et argument som kan tale for å vurdere en landsomfattende tilsynsstruktur også for de som tjenestegjør i de regionale helseforetakene vil være at helseregionene ikke er sammenfallende med bispedømmegrensene. En sentralisert tilsynsordning vil kunne bidra til en økt kirkelig ivaretagelse og utvikling av helheten i tjenesten i den aktuelle sektor. Videre vil det i større grad enn i dag kunne utvikles en faglig spesialkompetanse på sektoren i kirken som helhet enn det som er mulig i dag hvor ansvaret er fordelt på ulike bispedømmer. Det vil dessuten kunne være en fordel at det er en enhetlig og koordinert kontakt mellom kirken og den aktuelle sektor, jf. ordningene som gjelder både i Forsvaret og Kriminalomsorgen.

På den andre side er den geografiske tilsynsstrukturen som finnes i tråd med det grunnleggende geografiske organiseringsprinsipp som gjelder i Den norske kirke. Strukturen sikrer i likhet med det som er anført i punktet om organisering en tydelig lokal og regional kirkelig forankring av tjenesten. I rammen av denne utredningen vil det derfor ikke gis en entydig anbefaling om sentraliserte tilsynsordninger. Slike justeringer vil i så fall måtte utredes ytterligere. Innenfor gjeldende tilsynsordninger kan det imidlertid vurderes om en av biskopene kan gis en koordinerende rolle i likhet med hva som er tilfelle med henblikk på Kriminalomsorgen.

3.6 Faglig utvikling

Kirkens tjeneste i samfunnsinstitusjoner gjennomføres på høyt spesialiserte og profesjonaliserte arenaer i samfunnet. Hver av disse arenaene har bestemte kvalifikasjonskrav, profesjonsnormer og profesjonelle samhandlingsmønstre som er nødvendig å ha en tilstrekkelig innsikt i og fortolkningsmessig forståelse av for at en kirkelig tjeneste fremstår som relevant og meningsfull i den aktuelle kontekst. Det at den kirkelige kompetansen også omfatter personell med en tverrfaglig kompetanse som også kan bestå av profesjonell kompetanse innenfor den samfunnsarenaen hvor vedkommende tjenestegjør, eksempelvis en diakon med sykepleie i fagkretsen, fremstår også som sentralt. Det gir en kompetanse som bærer i seg en profesjonell forståelse av den institusjonelle sammenhengen man tjenestegjør i.

En bred og relevant forståelse av den faglige kompetansen dreier seg både om tjenestens legitimitet og funksjonalitet. Nødvendigheten av kontekstuell forståelse omfatter alle sidene av arbeidsoppgavene i en stilling, enten det dreier seg om gjennomføring av gudstjenester og kirkelige handlinger, samtaler, veiledning eller undervisning. For noen av arbeidsoppgavene i en stilling vil det imidlertid være nødvendig med mer spesialisert faglig kompetanse innenfor profesjonsfeltet en skal virke innenfor for at arbeidsoppgaven kan løses hensiktsmessig. Profesjonsbasert kompetanse innenfor institusjonen er allerede nevnt. Et annet eksempel kan være etikkompetanse hvor kirkelig personell er gitt en formell rolle i utdanning (Forsvaret).

En annen utfordring knyttet til kirkelig tjeneste i en spesialisert og profesjonalisert samfunnsinstitusjon er at kirkelig fagkompetanse ikke nødvendigvis fremstår med en selvsagt legitimitet i institusjonen. Dette dreier seg både generelt om at personellet har en fagkompetanse som ligger utenfor institusjonens primære fagkompetanse, og spesielt om at kirkelig kompetanse ikke har en selvsagt legitimitet i samfunnet.

En kompetanseprofil som inneholder et profesjonsfaglig element innenfor samfunnsinstitusjonens profesjoner, fremstår særlig relevant til å svare på de faglige og kompetansemessige utfordringene som er skissert over. Et eksempel på dette er diakoner med en helsefaglig kompetanse i helsesektoren. De har en tverrfaglig kompetanse med et

institusjonsbasert element. Selv om de er tilsatt i en kirkelig stilling og ikke en medisinsk stilling, vil de ha en profesjonsfaglig kompetanse som både fremstår relevant i kontekstuell forståelse av feltet, så vel som fagkunnskap innenfor feltet.

For de som ikke har en tverrfaglig kompetanseprofil knyttet til den samfunnsinstitusjonen hvor de tjenestegjør, er det mulig å tenke seg tre kompetanseutviklingslinjer. Den ene linjen er en spesialisering innenfor eksisterende kirkelig kompetanse med tanke på tjeneste i en eller flere samfunnsinstitusjoner. Det andre kompetanseutviklingsløpet er spesialisering innenfor tros- og livssynstjeneste, uavhengig av hvorvidt man har kirkelig utdanning eller ikke. Et uttrykk for dette er masterstudium i lederskap, etikk og samtalepraksis som er etablert på Universitetet i Oslo, med fokus på «sammenhengen mellom teori og praksis innen religiøst og livssynsmessig lederskap og samtalepraksis/chaplaincy».¹⁵ Det tredje kompetanseutviklingsløpet er spesialisering innenfor faglige emner i profesjonsutdanning knyttet til den samfunnsinstitusjonen hvor personellet tjenestegjør. De tre skisserte kompetanseutviklingsveiene vil kunne kombineres. Eksempelvis vil det kunne oppnås en master i praktisk teologi som inneholder emner fra alle tre kompetanseutviklingsveiene. En spennende mulighet ville kunne være å etablere et kirkelig utdanningsprogram for tjeneste i samfunnsinstitusjonene i et samarbeid mellom Den norske kirke og aktuelle utdanningsinstitusjoner.

I noen stillinger er en spesialisert utdanning stilt som ønskelig eller nødvendig krav for å være søknadsberettiget til en stilling. Eksempelvis er pastoral klinisk utdanning satt opp som ønskelig krav i feltpreststillinger. Oppstilling av nødvendige krav utover grunnkompetansen for å være søknadsberettiget til stillinger vil ha konsekvenser for rekrutteringen. Det tilrås derfor ikke at det generelt stilles opp nødvendige krav til kompetanse utover grunnkompetanse, utover i særlige tilfeller. Som ønskelige krav, derimot, vil dette kunne begrunnes godt. Behovene for kompetanse er forskjellig i de ulike samfunnsinstitusjonene. Det som imidlertid fremstår som gjennomgående er samtalekompetanse. Samtaler utgjør en omfattende del av arbeidsoppgavene i den kirkelige tjenesten i alle samfunnsinstitusjonene. Med samtaler menes her mer enn sjelesorg. Det omfatter også ulike former for relasjonelle og eksistensielle samtaler. På denne bakgrunnen kan det vurderes om spesialisert samtalekompetanse bør bli et ønskelig krav for tjeneste i samfunnsinstitusjoner, enten som et krav som må være oppfylt før tilsetting, eventuelt som et krav som må være oppfylt innen de to første årene etter tilsetting.

Spesialisert profesjonsfaglig kompetanse knyttet til den samfunnsinstitusjonen hvor personellet tjenestegjør vil måtte gis i rammen av samfunnsinstitusjonen. Dersom en slik kompetanse defineres som nødvendig for å kunne utføre oppgaver i stillingsbeskrivelsen, vil det imidlertid fra kirkens side kunne stilles som krav til samfunnsinstitusjonen at slik spesialisert utdanning gis.

Faglig utvikling dreier seg ikke bare om den enkeltes profesjonsmessige utvikling. Det har også en institusjonell side. Med unntak av feltpresttjenesten finnes det i dag ingen sentral struktur for faglig utvikling av kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner. Skal kirkens bidrag inn i institusjonene fortsatt være relevant blir det av avgjørende betydning at faglig utvikling skjer på en mer systematisk og helhetlig måte enn i dag. Det nærmeste en kommer til en fagutviklingsstruktur er fagrådene som er opprettet av Presteforeningen. Dette er gode tiltak, men fagutviklingsstrukturen bør være organisert i rammen av Den norske kirke. Det anbefales derfor at det opprettes faggrupper som favner alt personell som tjenestegjør på

---

¹⁵ Utdanning.no

den enkelte sektor, uavhengig av fagforeningstilhørighet og tilsetningsforhold. De vil få ansvaret for koordinering av faglig utvikling og kompetansebygging innenfor feltet. Disse faggruppene vil også måtte ha til disposisjon tilstrekkelig administrativ støtte.

3.7 Profesjonsfaglig kompetanseutvikling mellom samfunnsinstitusjon og menighet

Den kirkelige tjeneste i samfunnsinstitusjoner innebærer som anført i punktet over behov for særlig faglig utvikling knyttet til den konteksten tjenesten utøves i. Gjennom dette utvikles også en særegen profesjonsfaglig kompetanse på fagfelt og i en kontekst som kirkelig tjeneste i kirken for øvrig ikke har mulighet til å tilegne seg på samme måte. Denne særlige kompetansen vil i mange tilfelle være av stor strategisk relevans for kirkens utvikling. Et eksempel på dette er kirkelig tjeneste i en tros- og livssynsmangfoldig kontekst. Et annet eksempel er profesjonsfaglig veiledning fra kirkelig personell inn i større, tverrfaglige og komplekse vurderings-, beslutnings-, eller utviklingsprosesser. Et tredje eksempel er systematisk og profesjonell sjelesorg i liminalsituasjoner eller krisesituasjoner. Et fjerde eksempel er kirkelig tjeneste for segmenter av befolkningen som ellers i liten grad oppsøker regulært menighetsliv (unge voksne i alderen 20-40 år).

Den samlede profesjonsfaglige kompetansen i den kirkelige tjenesten i samfunnsinstitusjonene er formidabel. I liten grad er denne blitt dokumentert og konseptualisert innenfor den enkelte tjeneste. I enda mindre grad er kompetansen blitt løftet inn i Den norske kirke for øvrig. På dette felt er det store muligheter som i dag i liten grad er blitt realisert. Det tilrås at det utvikles systemer for synliggjøring og implementering av kompetanse fra de kirkelige tjenestene i samfunnsinstitusjonene til tjenesten i Den norske kirke for øvrig.

Samtidig foregår det også en stor kompetanseutvikling i Den norske kirke som i varierende og i begrenset grad integreres i den kirkelige tjeneste i samfunnsinstitusjonene. Eksempler på dette er gudstjenestereformen og trosopplæringsreformen. Mange av de som tjenestegjør i kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene fikk sin utdanning og menighetspraksis før disse reformene. Dette kan medføre at det blir en større avstand i praksiskompetanse og praksistenkning enn det som er nødvendig. Til dette kommer også det faktum at tjeneste i samfunnsinstitusjonene som regel har en helt annen oppgaveprofil enn det som gjelder for menighetstjeneste. Den gjennomgående store oppgaven innenfor tjenesten i alle samfunnsinstitusjonene er sjelesorg og samtaler. Mange steder er det relativt lite gudstjenester og kirkelige handlinger. For å opprettholde en oppdatert praksiskompetanse på sentrale felt bør det vurderes å etablere ordninger som gjør dette mulig på en mer systematisk og helhetlig måte enn i dag.

3.8 Oppsummering

I dette kapittelet er det drøftet flere sentrale felt som må vurderes i en strategisk tenkning om kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjonene. En grunnleggende kontekstuell rammefaktor er endringen av det tros- og livssynsmessige bildet i det norske samfunnet. Det å forstå dette bildet og foreta en konstruktiv tilpasning til det tros- og livssynsmessige mangfoldet i samfunnet og i samfunnsinstitusjonene løftes frem som viktig fra et strategisk perspektiv. Dette dreier seg både om å beskytte den kirkelige tjenestens samfunnsmessige og institusjonelle legitimitet og funksjonalitet, så vel som å ivareta den trosmessige integritet til Den norske kirkes egen tjeneste i samfunnsinstitusjonene.

Det neste punktet som er drøftet er den personellmessige sammensetningen av den kirkelige tjenesten i samfunnsinstitusjonene. Gjennomgangen har vist at den primært består av prester, med noe innslag av diakoner. Denne sammensetningen kan ha historiske og

funksjonelle årsaker, men det er viktig å ha en bevisst og gjennomtenkt forståelse av sammensetningen, slik at man har en åpenhet for kontekstuelle utviklingstrekk, herunder innsikter fra en mer mangfoldig og bredere forståelse av de kirkelige tjenestene slik de er blitt utviklet i rammen av Den norske kirke de senere årene.

Det tredje punktet omhandler organiseringen av tjenestene. Det vises til at det er ulik organisering av tjenestene mellom de ulike samfunnssektorene. Det kan være juridiske og strukturelle grunner til det. Ulik organisering kan være nødvendig og hensiktsmessig, men det er samtidig viktig å vurdere om dagens organisering oppfyller disse kravene. I særlig grad tematiseres spørsmålet om muligheten for landsomfattende organisering av tjenestene i kriminalomsorgen og i universitets- og høgskolesektoren.

Det fjerde punktet dreier seg om tilsyn. Det er forskjellig tilsynsordning i de ulike tjenestene og spørsmålet om sentralisering av tilsynsordningene drøftes. Sentraliserte tilsynsordninger kan vurderes, men må veies opp mot de positive sidene som finnes med nåværende tilsynsordninger, spesielt med tanke på lokal tilknytning.

Det femte punktet dreier seg om faglig utvikling. Det pekes på de særlige behov for faglig utvikling som er knyttet til den konteksten tjenesten utøves i ved tjenestegjøring i samfunnsinstitusjonene. Det pekes på at det gjennom en slik tjenesteerfaring utvikles en særegen profesjonsfaglig kompetanse på fagfelt og i en kontekst som kirkelig tjeneste i kirken for øvrig ikke har mulighet til å tilegne seg på samme måte. Denne særlige kompetansen vil i mange tilfelle være av stor strategisk relevans for kirkens utvikling.

4 Anbefalinger

På grunnlag av analysen og drøftingen i denne utredningen anbefales følgende:

- Initiativ til dialog opp mot sentrale politiske myndigheter, så vel som opp mot ledelsen i de ulike samfunnssektorene, for å tematisere hvordan det kan utvikles et relevant og tilpasset tros- og livssynstilbud i de ulike samfunnsinstitusjonene.
- En nærmere vurdering av den profesjonsmessige sammensetningen innenfor kirkelig tjeneste i samfunnsinstitusjoner.
- En gjennomgang av tilsynsordninger for tjenestene, herunder nærmere vurdering av muligheten for koordinering over bispedømmegrensene gjennom en ordning med koordinerende biskop for kirkelig tjeneste i helsesektoren og universitets- og høgskolesektoren.
- En nærmere vurdering av organiseringen av tjenesten i Kriminalomsorgen og universitets- og høgskolesektoren som landsomfattende strukturer i rammen av rettssubjektet Den norske kirke.
- Utvikling av konsept for samarbeidsavtaler mellom Den norske kirke og samfunnsinstitusjonene på bakgrunn av samarbeidsavtale mellom Forsvaret og Den norske kirke og avtaler innenfor universitets- og høgskolesektoren.
- Opprettelse av faggrupper som favner alt kirkelig personell som tjenestegjør i den enkelte samfunnssektor, uavhengig av fagforeningstilhørighet og tilsettingsforhold. Det vil være naturlig at slike faggrupper får en sentral rolle i den videre oppfølging av anbefalingene i denne utredningen.
- Utvikle systemer for synliggjøring og implementering av kompetanse fra de kirkelige tjenestene i samfunnsinstitusjonene til tjenesten i Den norske kirke for øvrig.

- Etablere ordringer for å sikre oppdatert praksiskompetanse mellom menighet og institusjon.